

A szerzői jogi törvény változásai

1. rész

Kiss Zoltán

Tavaly, az Országgyűlés nyári ülészakának utolsó munkanapján fogadták el a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVII. törvényt (Szt.), amely – az ilyenkor szokásos két-három hónapos felkészülési idő elteltével – 1999. szeptember 1-jén lépett hatályba. A korábbi törvény nagyobb részt megfelelt ugyan a nemzetközi elvárásoknak, és nem változott a szerzői jog lényege, tartalmi felfogása sem, a jelentős számú módosítás ennek ellenére új törvény megalkotását tette szükségessé. Ebben az írásban a szabályozás leglényegesebbnek minősíthető változásait mutatjuk be: az első részben a mindenki számára hasznos – általános jellegű – tudnivalókat ismer-tetjük, a következő számban megjelenő második részben pedig az informatikával, illetve az Internettel és a multimédiával összefüggő szerzői jogi változásokat érintjük.

A jogvédelem területei

Sokakat érintő és érdeklő kérdés az, hogy az alkotások mely köre részesül jogi oltalomban. A törvény

a legtipikusabb és leggyakrabban előforduló műtípusok példálózó felsorolásával határozza meg a szerzői jogi védelem alá tartozó művek és teljesítmények körét. Ebből az is következik, a szerzői jogi védelemnek a mű egyéni, eredeti jellegén kívül más feltétele nincs, azaz nem függ sem mennyiségi, sem minőségi (műfaji, esztétikai) jellemzőktől. Érdemi változás ugyanakkor, hogy a felsorolás kiegészült a fotóművészeti alkotással, a térképművel és más térképészeti alkotással. Ezzel egyidejűleg az új Szt. már nem ismeri el a térképek, szemléltető eszközök, ábrák stb. tizenöt évig tartó rokonjogi védelmét, vagyis az egyéb feltételek megléte esetén ezek az alkotások is szerzői műnek tekinthetők.

Nem részesülnek szerzői védelemben viszont a cégek belső ügyiratai, intézkedései, de nem tartoznak az Szt. hatálya alá az ötletek, elvek, elgondolások, eljárások, működési módszerek és matematikai műveletek sem. Ez a szabály érvényes a szoftver csatlakozó felületének alapját képező ötletekre, elvekre stb. is. Ugyancsak nem tárgyai a szerzői jognak a jogszabályok, határozatok és egyéb közlemények, még akkor sem, ha különösen magas színvo-

nalú szellemi munka eredményeként jönnek létre. Ezzel szemben a törvényekhez, jogszabályokhoz fűzött – nyilvános közlésre szánt – kommentárok, egyéb jogértelmezések már értelemszerűen szerzői jogi védelem alatt állnak. Ide kapcsolódó kérdés, hogy ki jogosult jogszabályokat és azok kommentárjait megjelentetni. A szerzői joghoz való eltérő viszonyukból adódóan, jogszabályt bárki publikálhat (jöllehet autentikus forrásnak csak a hivatalos közlönykiadó által megjelentetett jogszabályok számítanak), míg a jogértelmezések közzététele szerzőik, illetve szerkesztőik engedélyétől függ.

A jogvédelem tartalma

A szerzőt főszabályként továbbra is a személyhez fűződő jogok és a vagyoni jogok széles skálája illeti meg. Az előbbieik közül a leglényegesebbek a szerzőiség elismerése, a név feltüntetéséhez való jog és a mű integritásához való jog, míg az utóbbi lényegében a mű nyilvánosságra hozásának (felhasználásának) jogát és a mű felhasználásának engedélyezésére vonatkozó jog gyakorlását foglalja magában. A személyhez fűződő jogok területén újdonságnak számít, hogy ezek a jogok a jövőben – a vagyoni jogokhoz hasonlóan – kizárólag a védelmi időn belül gyakorolhatók. A szerzőt megillető vagyoni jogok továbbra sem idegeníthetők el, de ez alól az Sztj. több kivételt enged: a szerző másra ruházhatja a munkaviszonyban készült mű, a szoftver, az adattár, a reklámozás céljára készült mű és a filmalkotás vagyoni jogait.

Újdonság a vagyoni jogok körében az is, hogy a szerzőt a felhasználással elért bevétellel arányban álló díjazás illeti meg (amennyiben ő ad engedélyt műve hasznosítására), illetve „megfelelő” díjazás illeti meg, amikor a felhasználások gyakorisága folytán engedélyezési jog nem, csupán díjigény áll fenn (pl. magáncélú másolásra tekintettel az üres hordozók, írható CD-k árába beépített jogdíjatalány

után). Végül itt kell megemlíteni, hogy a szerzőt a jövőben egyértelműen megilleti a műben szereplő jellegzetes alak kereskedelmi hasznosítása és az ilyen hasznosítás engedélyezésének kizárólagos joga („merchandising” jogok pl. ruhaneműkön, írószereken stb.).

Az új Sztj. jelentősen túllép azon a felfogáson, hogy a mű felhasználása egyenlő a nyilvánossághoz közvetítéssel. A törvény egyrészt kimondja, hogy felhasználásnak minősül a mű anyagi formában (pl. könyvkiadás) megvalósuló hasznosítása mellett a nem anyagi formában történő közzététel is (pl. sugárzás, Internetes műtovábbítás), másrészt a főbb felhasználási típusokra vonatkozóan példálózó felsorolást ad. Ezek: a többszörözés, a terjesztés, a nyilvános előadás, a nyilvánossághoz közvetítés sugárzással vagy másként (pl. Internet útján), a sugárzott műveknek az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával a nyilvánossághoz történő továbbközvetítése (pl. kábeltévé útján), az átdolgozás és a kiállítás joga. (A számítástechnikához való kapcsolódásuk okán ezeket a 2. részben fejtjük ki bővebben.)

Itt említjük viszont a kulturális és a tudományos élet számára némi plusz bevételt jelentő szabályt, mely szerint 2000 szeptemberétől ún. reprográfiai jogdíjat kell fizetni a fénymásolással és más hasonló módon többszörözhető művek szerzői javára. A jogdíjat a másoló eszközök előállítói és importőrei, valamint az ellenérték fejében harmadik személyek számára másolatot készítő szervezetek (copyshopok) kötelesek megfizetni. A befolyó pénzekből a szerzők mellett a könyv- és lapkiadók is részesedni fognak.

A védelmi idő mértéke (szerzők esetében 70 év, előadások, hangfelvételek, rádió- és televízió-műsorok esetében 50 év) annyiban változott, hogy a korábban közkinccsé vált művek újból a védelem körébe kerültek: az 1928. dec. 31. és 1943. dec. 31. között meghalt szerzők, továbbá az 1948. dec. 31. után rögzített hangfelvételek és előadások esetében

éled fel az oltalom. (A visszamenőlegesen felélesztett védelem azért nem támaszt alkotmányossági aggályokat, mert az Sztj. elismeri a közkincs körébe tartozott szabad felhasználások jogszerűségét. Egyébként a szabad felhasználás körében az új Sztj. néhány pontosító kiegészítéssel fenntartja a korábbi szabályozásban foglalt eseteket. Ilyen új előírás pl. az iskolai célú szabad felhasználás definiálása, a tudományos célú másolatkészítés korlátozása és a mű ideiglenes többszörözésének elismerése (ez utóbbi az Internet-szolgáltatók által végzett, kizárólag technikai jellegű ideiglenes tárolás szerzői jogi rendezése folytán vált szükségessé).

Felhasználási szerződések és jogvédelem

A felhasználási szerződések szabályozását az Sztj. gyakorlatilag egészében megújította. Az egyes műtípusok felhasználási szerződéseinek feltételeiről szóló – elavult – miniszteri rendeletek hatályukat veszítették. Ebből következően megszűntek a díjazás mértékének minimum összegére és a felhasználási jog időkeretére (pl. könyvek esetében 8 év) vonatkozó rendeleti előírások, így a díj mértéke, a díjfizetés módja ezentúl még inkább a szabad megállapodás függvénye, amit nem a jogszabályok, hanem a piaci igények és a kialakult díjszabás határoznak meg.

További változás, hogy csökkentek az egyes külön szerződésfajtákra vonatkozó előírások: csupán a megfilmesítési, a kiadói és a szoftver felhasználására vonatkozó szerződéseket tartja meg önálló szerződésfajtaként a törvény. Mindeközben bővültek, gazdagodtak a felhasználási szerződések általános szabályai, az Sztj-ben nem szabályozott kérdésekben pedig háttérjogszabályként továbbra is a Ptk-t kell megfelelően alkalmazni. A felhasználási szerződések alapvető célja, rendeltetése az, hogy a jogosult engedélyt adjon műve, teljesítménye felhasználására meghatározott díjazás fejében. A törvény nem határozza meg a felhasználási szerződés kötelező tartalmi elemeit, sőt, a törvényben foglaltaktól a felek egyező akarattal eltérhetnek, ha ezt az Sztj. vagy más jogszabály nem tiltja. A részletes szabályozás tehát egyféle iránymutatásként szolgál, segítséget ad a feleknek a szerződés megkötéséhez, és – nem utolsósorban – irányadó egy esetleges jogvita eldöntésénél.

A feleknek ugyanakkor az alábbi lényeges kérdésekben kell egyezségre jutniuk és a felhasználási szerződésben rögzíteniük: a mű (előadás) pontos megjelölése, a felhasználás módjának, idejének, terjedelmének pontos meghatározása, a felhasználás ellenértéke. A jogosultakat védő garanciális szabály értelmében, vitás esetben mindig a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni, tehát például ha nem egyértelmű a felhasználási engedély mértéke, akkor az engedély a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlen felhasználási módra korlátozódik, azaz a felhasználó nem szerez korlátlan jogosultságot.

Külön szabályok vonatkoznak a munkaviszonyban vagy más hasonló jellegű jogviszonyban (pl. vállalkozás) alkotott művek szerzői vagyoni jogaira. Az alapkérdés itt az, hogy milyen jogok illetik meg az intézményt és az alkalmazásában álló személyt az új Sztj. alapján.

A felek külön szerződésben úgy is dönthetnek, hogy a szerző az Sztj-ben rögzített valamennyi személyhez fűződő és vagyoni jogával szabadon rendelkezik, mint pl. egy szépíró esetében. Amennyiben ilyen írásos megállapodás (pl. kutatási, megbízási, társasági vagy más szerződés) nem készül, akkor az Sztj-nek a munkaviszonyban alkotott műre vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni.

Ahhoz, hogy valamely műalkotásra az Sztj-nek a munkaviszony alapján alkotott műre („szolgálati mű”) vonatkozó szabályait alkalmazni lehessen, a munkaviszony fennállásán kívül az szükséges, hogy a munkavállalónak munkaköri kötelezettsége

legyen a mű elkészítése, továbbá a munkáltatónak jogosult legyen a mű felhasználására.

Ugyancsak sokakat érinthetnek a képzőművészeti, fotóművészeti és iparművészeti alkotásokra vonatkozó megújult rendelkezések. E műfajok sajátosságaira tekintettel, az Szjt. külön fejezetben foglalja össze az alkotók és a művek felhasználóinak jogait. Ezek között talán a legfontosabb az, hogy a tulajdonos köteles a művet – a szerzői jog gyakorlása végett – időlegesen a szerző rendelkezésére bocsátani. A szerző – díjigényt is megalapozó – beleegyezése szükséges alkotása kiállításához is, a közgyűjteményekben őrzött művek kivételével.

A hatékonyabb jogérvényesítést szolgálják a műszaki intézkedések megkerülésével szembeni védelemtől, valamint a jogkezelési adatok védelmének bevezetéséről szóló új törvényi előírások. Eszerint szerzői jogsértést követ el az, akinek a jogellenes cselekménye folytán hozzáférhetővé válnak a kódolt adások, de az is, aki beavatkozása révén csupán megkönnyíti a kódolt műsorok feltörését. Ugyancsak jogsértő magatartás ezentúl a jogkezelési adat (pl. a jogtulajdonos nevének) eltávolítása vagy megváltoztatása. Ezeket a rendelkezéseket rövidesen a Btk. is átveszi, megteremtve ezáltal e cselekmények büntetőjogi alapját.

TOVÁBBI EURÓPAI KÖNYVTÁRAK CSATLAKOZÁSÁT VÁRJÁK A CORC PROGRAMHOZ. – Az OCLC 1999 januárjában kezdte meg az online források közös

katalogizálásának projektjét (Cooperative Online Resource Catalog - CORC). A cél az volt, hogy automatizált eszközök segítségével a web-forrásokról bibliográfiai adatbázist készítsenek. 50 könyvtár kezdetől bekapcsolódott a vállalkozásba, idén tavaszra pedig már 170-re emelkedett a résztvevők száma. 200 000 hálózati helyet katalogizáltak már a SiteSearch software segítségével. A partnerek között van a British Library, a Kongresszusi Könyvtár, a Deutsche Bibliothek, de egyéb amerikai, angol, német, svájci, svéd szlovén intézmények is bekapcsolódtak. Nagyon számítanak további európai könyvtárak jelentkezésére, mert globálissá szeretnék fejleszteni a szolgáltatást. A CORC eredetileg a Dewey-féle tizedes osztályozásra épít, de más meta-adat szabványok (pl. MARC 21, Dublin Core, Java, XML) újabb verzióit is igyekeznek hasznosítani. Bővebb információk találhatóak a CORC 2000. július 1-e óta működő honlapján. (<http://www.oclc.org/oclc/corc>) (*Information World Review, 2000. March.*)

A BRITISH LIBRARY ONLINE KÉZIRATKATALÓGUSA. – A British Library hároméves munkával konvertálta kézíratainak nyomtatott katalógusát, melyet az Interneten keresztül is közzétesz. A gyűjtemény mindenféle kéziratot tartalmaz a kereszténység előtti időktől napjainkig belcértve a kódexeket, zenei kéziratokat, térképeket, viaszpecsétet, rajzokat, fényképeket is. A 62 kötetben megjelent katalógus eddig csak igen kevés helyen volt hozzáférhető. A nyomtatott oldalakat egyszerűen beszkenelték egy képi fájlba, majd a helyben kifejlesztett automatikus elemző program bontotta ezt részre az adatbázis számára. A BL-ben ez volt az első nagyobb konverzió, amikor a szkennelési technikát választották a rekordok újragépelése helyett. Az 1986 óta folytatódó gépi feldolgozás tételeit is beépítették a konvertált adatok közé. Egyik előnye az adatbázisnak a kótetkatalógusokkal szemben, hogy KWIC keresést is lehet végezni és az indexkifejezések kombinálhatóak a kereséssel. (*Library Technology, 2000, vol. 5. June no. 3.*)